

מיזוג מידע כתוב ודבור

יחידת הוראה סביב סיפורו של צוות אלחנן*

צילום: אלחנן קלמנון ז"ל

היחידה מיועדות לכיתות ז-ח.

מטרות:

בתחום התוכן

◀ התלמידים יכירו את סיפור הגבורה של צוות אלחנן שהציל מעל 100 תושבים בעיצומה של מתקפת חמאס על יישובי הדרום בבוקר שבעה באוקטובר 2023.

בתחום הדעת

◀ התלמידים יאתרו מידע משלים בטקסטים כתובים ובטקסט דבור וימזגו אותם בכתיבת טקסט חדש.

מיומנויות

◀ התלמידים יתנסו בהאזנה ובקריאה ביקורתית.

הערות למורה:

- היחידה כוללת תכנים שעלולים להזכיר אירועים מטבח 7 באוקטובר 2023 וממלחמת "חברות ברזל", ולהציף בקרב התלמידים והמורים רגשות לא נעימים ותחושות של כאב דאגה וצער לצד תקווה. על המורים להכיר היטב את היחידה ואת התכנים המוצעים בה ולהפעיל את שיקול דעתם המקצועי באשר למידת התאמת הפעילויות לכיתותיהם, לרבות הטקסטים והסרטון, בהתחשב בגיל הלומדים וברגישותם.
- כל פעילות מוצעת היא בסיס לשינויים: השמטות או תוספות על-פי שיקול דעתם המקצועי של המורים. הטקסטים שנבחרו לפעילות משרתים את השיח הערכי והרגשי ואת המיומנויות האורייניות של היחידה, אך אפשר לקיים מערך שיעור זה גם סביב טקסטים בנושא אחר.
- אין לנתק את המשימות האורייניות: קריאה, הבנה וכתיבה מההקשר הנושאי הרחב, הכולל שיח ערכי ורגשי. בהתאם לגיל התלמידים חשוב לספק את ההקשר הכולל לדברים. בתוך כך חשוב להביא בפני התלמידים את המידע העובדתי החסר להם או להפנותם למקורות מידע מהימנים ורלוונטיים.

* כתב: תומר בוזמן. קראו והעירו: ד"ר עליזה עמיר, שרית תורגמן, יניב כהן.

רקע למורים

יחידת הוראה זו נסבה סביב סיפור הגבורה של צוות אלחנן – אלחנן ז"ל ומנחם קלמנזון ואיתיאל זהר – ונאמו של מנחם קלמנזון בטקס הענקת פרסי ישראל.

בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" החליט שר החינוך יואב קיש כי בטקס פרסי ישראל של שנת תשפ"ד יענקו פרסים בתחום **תקומה וגבורה אזרחית**. הטקס התקיים בעיצומה של המלחמה: חטופים רבים עודם נמצאים בשבי החמאס, אזרחים רבים מפונים מבתיהם בדרום ובצפון ורבים אחרים מתאבלים על מתייהם; נוסף על כך, העוינות בין אוכלוסיות ומגזרים בציבור גדולה. יש כעס ציבורי נרחב כנגד הממשלה אשר בא לידי ביטוי בהפגנות רבות והמוניות. באופן חריג וסמלי ובהזדהות עם תושבי הדרום התקיים הטקס המסורתי של הענקת פרסי ישראל בעיר שדרות ולא בירושלים כנהוג. כמו כן באופן חריג בוחר ראש הממשלה בנימין נתניהו להיעדר מהטקס.

בתום הענקת הפרסים נשא מנחם קלמנזון נאום בשם כלות הפרס וחתניו. הנאום משקף את המורכבות של התקופה – הכאב והאובדן לצד הגבורה והתקווה. הסיפור של "כוח אלחנן" מייצג את רוח ההתנדבות האזרחית והערבות ההדדית שהתגלתה במלוא תפארתה במהלך המלחמה: חמ"לים אזרחיים נפתחו, תרומות המוניות נאספו והציבור התגייס בהמונים לשירות מילואים.

קריאה ודיון

טקסט א

לפניכם קטע מתוך אתר פרסי ישראל של משרד החינוך.

מנחם קלמןזון ואיתיאל זָהר, זוכי פרס ישראל בתחום תקומה – גבורה והצלה

בשבת שמחת תורה, שבעה באוקטובר 2023, יצא מביתו מנחם קלמןזון עם אחיו אלחנן ז"ל ואחיינו איתיאל זָהר. מטרתם הייתה להציל את חייהם של תושבים בקיבוצי עוטף עזה המותקפים מתוך ההבנה שבידיהם כוח ויכולת להציל חיים.

ביחמתם האישית הגיעו השלושה לקיבוץ באַרי המותקף. הם נכנסו פעם אחר פעם אל הקיבוץ על מנת להציל את התושבים הנצורים, מתוך **חירוף נפש** ולמרות הסכנה הממשית.

במשך ארבע־עשרה שעות וחצי הצילו מעל מאה תושבים. מעשיו של מנחם קלמןזון, לצידם של אחיו ואחיינו, הם מעשים של גבורה **עילאית***, מסירות שאין לה גבול, ופעולה אזרחית שתשמש דוגמה לדורות.

על פעילות זו שביטאה גבורה עילאית, מסירות שאין לה גבול, ופעולה אזרחית שתשמש דוגמה לדורות הוענק למנחם קלמןזון ולאיתיאל זָהר פרס ישראל לתקומה – הצלה וגבורה.

* עילאי – נשגב, נעלה, עליון

1. בעקבות קריאת הטקסט נסחו שלוש שאלות שאין עליהן תשובות בקטע והייתן רוצים לדעת אותן.

2. א. הקטע שקראתם הוא הכרזה על הענקת פרס. לפניכם רשימת מאפיינים של טקסטים שונים.

- המידע מנומק ומפורט
- יש טיעונים בעד ונגד
- השפה רשמית וגבוהה
- יש הוראות והנחיות לפעולה
- יש ציטוטים וקטעי דו־שיח

ב. בחרו שני מאפיינים שבאים לידי ביטוי בטקסט א שקראתם. הדגימו כיצד כל אחד מהמאפיינים שבחרתם בא לידי ביטוי בטקסט.

3. בקטע מודגש הצירוף **חירוף נפש**.
א. מה פירוש הביטוי **חירוף נפש**?
ב. אילו פרטים או מילים בטקסט סייעו לכם להבין את פירוש הביטוי?

למורים:

בעקבות שאלה 1:

רכזו את השאלות שיעלו התלמידים, ויחד עימם מְפוֹ אותו בהתאם לסוגי השאלות ואופיין: יש שאלות הנובעות מפערי המידע שבקטע, לדוגמה: איך ביצע בפועל הצוות את פעילות החילוץ? האם היו להם כלי נשק להתגוננות? לאן חולצו תושבי הקיבוץ? איפה נמצאים קיבוצי העוטף? מדוע כוחות הביטחון: הצבא והמשטרה לא הגיעו לחלץ את התושבים? ייתכנו גם שאלות הדורשות הסבר מעמיק יותר: מדוע הם עשו זאת?

שאלות נוספות יעסקו ודאי בעמדות וברגשות של אלחנן, מנחם ואיתאל, אך גם של התלמידים עצמם למקרא הדברים: האם הם לא פחדו? למה הם סיכנו את עצמם בעבור אנשים שהם לא מכירים? האם **אני** הייתי מסוגל/ת לעשות זאת?

להתבוננות בשאלות ובמיפויין יש כמה תפקידים:

- לעמוד על **הלך הרוח של התלמידים** ולבחון אילו פיסות מידע חסרות להם כדי לבנות לעצמם את הסיפור (הנרטיב) או באיזה אופן הם בונים אותו לעצמם.
- בהיבט האורייני יש לעמוד על סוג השאלות: שאלות **כלליות** אל מול שאלות **נקודתיות**; שאלות הדורשות **ידע חוץ־טקסטואלי** ושאלות של **הערכה, ביקורת ופרשנות**.

כאן חשוב לעסוק בשאלה **היכן מוצאים מידע** כדי לענות על כל סוג של שאלה: ברשתות חברתיות, באתרים חדשותיים, בפורומים; האם אתרים אלה יסייעו בהכרח בגיבוש תשובה לשאלות עמוקות יותר של זהות: כמו שאלת המניע; חשוב לבדוק **כלפי מי השאלה מופנית**, מי עשוי/ה להיות הנמען/ת שלה. אגב כך יש לבדוק עם התלמידים לאילו שאלות אפשר לקבל תשובה או לצפות לה ולאילו אין תשובות (לפחות בנקודת זמן מסוימת).

בעקבות שאלה 2:

שאלה זאת מזמנת הסתכלות על הסוגה של הטקסט ועל אופיו המיוחד כטקסט המוסר מידע המשמש את הכותבים כנימוק למתן הפרס.

בעקבות שאלה 3:

עיסוק באוצר מילים מזדמן. הצירוף "חירוף נפש" רווח בשפה העברית, בייחוד בשפה המליצית בטקסטים העוסקים בגבורה ובטקסטים קנוניים הנקראים בימי הזיכרון. עם זאת, מרבית התלמידים לא מכירים את משמעותו המדויקת, וכלים דקדוקיים (כמו חילוץ שורש או משפחות מילים) לא יסייעו להבינו. זה המקום להסתייע בהקשר ובמשמעויות נלוות. לדוגמה: חירוף נפש נקשר למעשי גבורה הנעשים למרות סכנה ממשית.

הבנת הצירוף יכולה להיבדק באיתור משפטים שבהם נעשה שימוש נכון בצירוף:

- התלמידים התכוננו למבחן בחירוף נפש.
- הספורטאי התחרה במשחק בחירוף נפש.
- האם הגנה על בנה בחירוף נפש.

טקסט ב

לפניכם קטע המפרט את **נימוקי ועדת הפרס¹** שבחרה להעניק את פרס ישראל למנחם קלמןזון ולאייתאל זהר.

נימוקי השופטים על ההחלטה להעניק את פרס ישראל למנחם קלמןזון ולאייתאל זהר (צוות אלחנן)

האחים מנחם ואלחנן קלמןזון ואחיינם אייתאל זהר יצאו מביתם ביום שבת שמחת תורה, שבעה באוקטובר 2023, להציל את חייהם של תושבים בקיבוץ העוטף המותקפים. למרות המסר שקיבלו כי אינם נצרכים וכי עדיף שילכו לביתם, הם לא ויתרו והבינו שבידיהם כוח ויכולת להציל חיים. השלושה הגיעו לקיבוץ בארי ונשארו בו. הם נכנסו פעם אחר פעם לתוך הקיבוץ המותקף על מנת להציל את תושבי הקיבוץ.

הם איתרו בשטח ג'יפ צבאי נטוש, נכנסו אליו והחלו לנסוע בתוך קיבוץ בארי המוקף והמותקף. תוך כדי חילוץ התנהלה לחימה עזה בקיבוץ מול מחבלים רבים. הלחימה הייתה קרובה אליהם במיוחד, אך למרות זאת הצוות המשפחתי לא חשש והוסיף להציל אנשים רבים מהתופת.

כשיצאו מהחילוץ הראשונים סברו השלושה כי העניין קרוב לסיום, אך אז סופר להם על משפחה נוספת שתקועה בבית חקוקה לחילוץ למקום מבטחים. הצוות המשפחתי החליט להיכנס שוב לתוך התופת, ולאחר חילוץ הירואי נוסף הם נכנסו שוב ושוב – פעמים רבות – אל תוך בארי תוך סיכון עצמי אדיר בלי לחשוב כלל על עצמם, אלא רק על האנשים הרבים שיוכלו להציל. ברכב שמיועד לארבעה נוסעים הם חילצו בכל פעם כעשרה מתושבי בארי, ושוב חזרו פנימה אל התופת כדי לחלץ נוספים: קשישים, מבוגרים, ילדים ותינוקות.

שלישיית קלמןזון-זהר הצילה מעל מאה תושבים בארבע-עשרה שעות וחצי של חילוץ. את התושבים הללו הם לא הכירו מעולם, אך עשו זאת רק בגלל שהם ישראלים, יהודים, אחים. הם פעלו תוך סיכון חיים עצמי גדול במיוחד, כיוון שמחבלים רבים שהו באותו זמן בבארי.

המשך בעמוד הבא ←

¹ ועדת הפרס: מר יהורם גאון – יושב הראש, האלוף במיל' דורון אלמוג, גב' מיכל עבאדי-בויאנג'ו, גב' מרים פרץ, האלוף במיל' משה קפלינסקי

למרבה הצער, באחד הבתים אָרַב מחבל לאלחנן קלמנזון, שהוביל את הכוח, ואלחנן נהרג. מנחם ואיתיאל המשיכו במסע החילוץ עוד שעות ארוכות אחר כך, והצילו – במסירות נפש וגוף וברוח גבורה בלתי נתפסת – למעלה ממאה נפשות. על שמו של אלחנן הוחלט לקרוא לצוות "צוות אלחנן".

נוסף לכול, צוות אלחנן הקפיד שהמחולצים יצאו בכבוד אנושי ולא כפְּלִיטִים חסרי כול, ולמרות סכנת החיים הממשית שריחפה מעליהם הם הקפידו על הכבוד הבסיסי של המחולצים ואִפשרו להם להתלבש ולארגן את הציוד האישי הנחוץ להם. הרגישות העדינה שלהם כלפי תושבי בארי הינה קומה נוספת של גְּדֻלוֹת נפש של שלושת המחלצים: אף־על־פי שְׁבַע־טֵיִן של אותן דקות המְתַנָּה הם יכלו לְקַפֵּחַ את חייהם, הם בחרו להסתכן ולתת לניצולים גם רווחה נפשית.

לצערנו, אלחנן קלמנזון ז"ל, ראש הכוח ומובילו, אינו בין החיים, אך החלטנו להעניק את הפרס ל"כוח קלמנזון" כדי ששמו של אלחנן ייקשר באבוקה של אור עם אחיו ואחיינו, מקבלי הפרס.

על גבורה עילאית, מסירות שאין לה גבול ופעולה אזרחית שתשמש דוגמה לדורות, אנו גאים לבחור במנחם קלמנזון ואיתיאל זהר לקבלת פרס ישראל לתקומה – הצלה וגבורה.

4. לאילו מהשאלות שכתבתם ניתנו תשובות בטקסט זה? מהו המידע החדש שלמדתם?

5. פרס ישראל מוענק מדי שנה לאישים ישראליים שתרמו תרומה משמעותית לחברה, לתרבות, למדינה ולמחקר.

כיצד סיפורו של צוות אלחנן, כפי שעולה מנימוקי השופטים, עולה בקנה אחד עם (מתאים ל-) ייעודו של פרס ישראל לתקומה וגבורה אזרחית? הסבירו את דבריכם על־פי הקטע.

למורים:

נקודות לשיחה:

- מהי המשמעות של הענקת פרס ישראל לגבורה אזרחית בעיצומה של מלחמה?
 - כיצד מעשי גבורה כמו אלה של צוות אלחנן יכולים לחזק את תחושת הלכידות החברתית בזמנים קשים?
 - האם, לדעתכם, סיפורים כאלה יכולים לסייע בהתמודדות עם הכאב ועם האובדן ברמה הלאומית?
 - אילו עוד מעשים יכולים לחזק את הלכידות החברתית? (לדוגמה: השבת החטופים והצלתם)
 - כיצד אנחנו יכולים לחזק את הלכידות בכיתה שלנו או בבית הספר שלנו?
- בעת הדיון, ההאזנה לנאום ובמשימות הכתיבה שבהמשך עודדו את התלמידים לחשוב על הקשר בין הסיפור הפרטי של צוות אלחנן לבין התמונה הלאומית הרחבה יותר. זוהי הזדמנות לדון בערכים כמו אחדות, ערבות הדדית ומשמעותה של גבורה בחיי היומיום. בתוך כך אפשר גם לדון בשאלת המאחד ביו קהילות שונות באוכלוסייה לעומת המייחד שלהן בימי שגרה ובימי חירום.

צפייה בנאום ועיבודו

לאחר שהוענק למנחם קלמנזון ולאייתאל זהר פרס ישראל נשא מנחם נאום בשם כלות וחתני פרס ישראל. את נאומו הקדיש מנחם קלמנזון לשאלת הסיבה והמטרה שהניעו את הצוות לצאת על דעת עצמם למבצע החילוץ.

צפו בנאום וכתבו מה הניע את הצוות לסכן את חייו כדי להציל אזרחים ישראליים.

למורים:

התלמידים [צפו](#) בנאום של מנחם קלמנזון בטקס קבלת פרס ישראל (משך הנאום הוא 9:40 דקות).

האזנה לטקסט דבור שונה מקריאה של טקסט כתוב: האזנה בודדת לטקסט אינה יכולה להתמקד באיתור פיסות מידע נקודתיות, ויש לכוון את התלמיד להבנת הרעיון הכללי תוך הצגת "שאלה גדולה" מכוונת או כמה שאלות מנחות בטרם הצפייה וההאזנה:

צפו בנאום וכתבו מה הניע את הצוות לסכן את חייו כדי להציל אזרחים ישראליים.

הנחו את התלמידים לכתוב **לעצמם** נקודות מרכזיות במהלך הצפייה. נקודות אלה יסייעו להם בגיבוש התשובה הכתובה בתום הנאום.

כיוון שמדובר בצפייה בנאום, הנחו את התלמידים לשים לב לטון הדיבור ולשפת הגוף.

בתום הצפייה וההאזנה מומלץ לקיים עם התלמידים שיחה סביב הנקודות שלהלן או אחרות:

- איזה קטע בנאום ריגש אתכם במיוחד או עורר את סקרנותכם ועניין אתכם במיוחד? מדוע.
- מהו, לדעתכם, המסר העיקרי שביקש מנחם קלמנזון להעביר? אפשר לבקש מהתלמידים לכתוב את המסר שבנאום ולהשוות בזוגות את המסרים שכל אחד העלה מהנאום. כאן ייתכן שיתקבלו תשובות שונות בהתאם לפרשנות שעשויים לתת התלמידים לדברים ששמעו.
- בנאום עונה מנחם קלמנזון לשאלת המניע של מעשה הצוות (למה בחרו לעשות את מה שעשו). האם אתם מזדהים עם דבריו?
- למי מכוונים דבריו של קלמנזון, לדעתכם?
- הנואם שילב בדבריו ציטוטים מהתפילה ומהמקורות. איך הציטוטים הללו תרמו בהעברת המסר?

לאחר הדיון ולפני מטלות הכתיבה יש לאפשר צפייה נוספת בנאום.

כתיבה

למורים:

מטלות הכתיבה שלהלן מאפשרות בחירה בכתיבה מסוגים שונים: קטע מידע, מכתב תודה וכתבה עיתונאית. בכל אחד מתוצרי הכתיבה נדרשים התלמידים למזג מידע על סמך הטקסטים הכתובים והנאום הדבור. כל סוגה על מאפייניה דורשת מידה אחרת של מעורבות רגשית של הכותב: מכתב התודה ידרוש מידה רבה של מעורבות רגשית לעומת כתבה שמאופיינת במסירת מידע בצורה אובייקטיבית בדרך כלל. קטע המידע, בהיותו מוצג על קיר הגבורה בבית הספר, מצריך הצגה עובדתית של ההתרחשויות, אך בדומה לקטע ההכרזה הוא עשוי לכלול כתיבה רגשית. אם כך, מטלות הכתיבה השונות מזמנות עיסוק אורייני בנסיבות הכתיבה: הסוגה או הסוג, הערוץ, בימת הפרסום והנמענים.

היקף הכתיבה הנדרש בכיתה ז הוא 100-150 מילים, אך כיוון שהמטלה אינה במסגרת בחינה, איננו ממליצים להגביל את התלמידים. עם זאת, יש לעמוד על כך שהם לא יכתבו פחות מ־100 מילים, אלא לעודד אותם לפתח את הרעיונות בהתאם לאופי הכתיבה ולסוגה.

בשלב זה יש לעמוד על נקודות אלה:

- **היענות לסוג הכתיבה ולדרישת המטלה.** כאמור, יש לתת את הדעת בנוגע לכתיבה ייצוגית לעומת כתיבה רגשית בכל אחד מסוגי הכתיבה.
- **מיצוי התוכן.** באיזו מידה התלמידים-הכותבים העמיקו בנושא והציגו את עיקרי המידע.
- **מיזוג מידע.** הטקסט יכול פרטי מידע שחילצו התלמידים-הכותבים הן מהטקסטים הכתובים והן הטקסט הדבור – מהנאום.
- **טקסט לכיד ומקושר.** התלמידים ייצרו טקסט לכיד שבו מעבר טבעי מעניין לעניין ורעיונות המקושרים כהלכה בעזרת מילות קישור מתאימות ובמשלב אחיד המאפיין שפה כתובה ותקנית.

אם יחליטו הכותבים לצטט מדברי קלמנזון בנאום או מנימוקי השופטים, עליהם לצטט כהלכה תוך שימוש בנקודתיים ובמירכאות תוך הבאת הדברים בשם אומרם (לדוגמה: בנאומו בטקס הענקת פרס ישראל קרא קלמנזון: "...").

לפניכם כמה מטלות כתיבה. בחרו אחת מהן ופעלו בהתאם להנחיות.

1. קטע מידע

לקראת שבוע התקומה והגבורה הוחלט להקים בבית הספר את "קיר הגבורה", ועליו תמונות של גיבורי המלחמה וסיפוריהם. לפניכם תמונה של צוות אלחנן. מתחת לתמונה כתבו בקצרה את סיפור הצוות תוך התייחסות למטרה ולמניע לפעילותו.

בכתיבתכם שלבו מידע מן הטקסטים שקראתם ומן הנאום ששמעתם. הקפידו על טקסט לכיד ומקושר.

בתמונה מימין לשמאל: איתיאל זהר, מנחם קלמנזון, אלחנן קלמנזון ז"ל
(צילום: אלחנן קלמנזון ז"ל).

2. מכתב תודה

כתבו מכתב תודה לצוות אלחנן. ספרו להם מה הרשים אתכם במעשיהם ומדוע אתם מעריכים את פעולתם.

בכתיבתכם שלבו מידע שלמדתם מן הטקסטים שקראתם ומן הנאום ששמעתם. הקפידו על טקסט לכיד ומקושר.

3. כתבה

כתבו כתבה קצרה לעיתון בית הספר על מעשה הגבורה של צוות אלחנן. בכתבה תארו את סיפור המעשה, מי היו הגיבורים ומה הניע אותם לפעולה.

בכתיבתכם שלבו מידע שלמדתם מן הטקסטים שקראתם ומן הנאום ששמעתם. הקפידו על טקסט לכיד ומקושר.